

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ В УКРАЇНІ

POLITICAL PARTIES AS A MEANS OF THE RIGHT TO FREEDOM OF ASSOCIATION IN UKRAINE

Суран А.В.,

*аспірант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті розглядаються поняття, суть та законодавче закріплення реалізації права громадян на свободу об'єднання шляхом створення політичних партій. У той же час вказується на недоліки чинного законодавства, що потребують доопрацювання.

Ключові слова: Конституція України, право на свободу об'єднання, громадські об'єднання, об'єднання громадян, політична партія.

В статье рассматриваются понятие, сущность и законодательное закрепление реализации права граждан на свободу объединения путем создания политических партий. В то же время указывается на недостатки действующего законодательства, которые требуют доработки.

Ключевые слова: Конституция Украины, право на свободу объединения, общественные объединения, объединения граждан, политическая партия.

The article deals with the concept, nature and legislative strengthening the right of citizens to freedom of association by creating political parties. At the same time highlights the shortcomings of current legislation, requiring revision.

Key words: Constitution of Ukraine, right on freedom of association, public associations, social organization, political party.

Постановка проблеми. Політична структура сучасного громадянського суспільства надзвичайно складна, вона включає безліч громадських об'єднань, що взаємодіють з державою. Політичні партії – лише один з їх видів.

Проголошення України демократичною державою передбачає активну участь громадян в управлінні державою, зокрема, через інститути представницької демократії. У зв'язку з цим підвищується роль політичних партій як виразників політичних інтересів народу нашої держави. На практиці ця роль знайшла відображення у визнанні політичних партій єдиним видом громадських об'єднань, які мають право висувати кандидатів (списки кандидатів) в депутати й на інші виборні посади в органах державної влади.

Проте особлива роль політичної партії як об'єднання, що створено на основі спільності ідеології та прагне до участі в ухваленні найважливіших державно-правових рішень, недостатньою мірою відображена в законодавстві України.

Визнання базування суспільного життя в Україні на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності в якості основ конституційного ладу, а також те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, ставить право громадян на об'єднання в політичні партії під особливий захист держави.

Головною інституційною формою об'єднань громадян, яка забезпечує формування їх політичного волевиявлення, а також вираження політичної волі різних соціальних груп в органах державної влади, є політичні партії, що знаходять закріплення в конституціях сучасних держав, законах та інших нормативно-правових актах.

Аналіз досліджень і публікацій. Природа й суть політичних партій з давніх часів були об'єктом гострих наукових дискусій. Досить сказати, що порівняльний аналіз різних підходів до цієї проблеми сам по собі є предметом ряду розгорнутих монографічних досліджень.

При цьому в фокусі уваги правознавців зазвичай опинялося питання щодо віднесення інституту політичних партій до структур громадянського суспільства або до державно-правових інститутів.

Мета статті – розкриття конституційно-правового статусу політичних партій як одного із способів реалізації громадянами права на свободу об'єднання.

Виклад основного матеріалу. Сучасне громадянське суспільство має надзвичайно складну структуру, яка включає безліч громадських об'єднань, що взаємодіють з державою, до числа котрих відносяться й політичні партії.

В Україні кожен має право на об'єднання. Це одне з політичних прав, що складають правовий статус громадянина. У внутрішньодержавних і міжнародно-правових документах воно виступає під різними назвами: свобода союзів, свобода асоціації, свобода об'єднань і так далі.

Право кожного на об'єднання відноситься до базових цінностей суспільства й держави, заснованих на принципах панування права і демократії, та включає право вільно створювати об'єднання задля захисту своїх інтересів і свободи діяльності громадських об'єднань.

В Україні гарантується свобода діяльності громадських об'єднань. Право на об'єднання має й політичний характер, про що свідчить аналіз його цілей. Громадяни вступають або утворюють об'єднання в політичних цілях, тобто для участі в управлінні

життям суспільства й держави. Міра участі в різних формах об'єднань є різною. Значний вплив на політичні процеси в житті суспільства роблять політичні партії.

Сприяння з боку держави розвитку політичної та громадської активності вперше в незалежній Україні знайшло своє відображення в преамбулі до Закону «Про об'єднання громадян» 1992 року. В ній також була закріплена норма, що об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) визнається політичною партією або громадською організацією [1].

Наступним важливим етапом у правовому забезпеченні діяльності політичних об'єднань громадян стало прийняття Конституції України, яка серед інших основоположних прав і свобод людини й громадянина закріпила не просто право на свободу об'єднання, а, конкретизувавши дане поняття, закріпила право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації для здійснення й захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Конституційне право відіграє особливу роль у встановленні правового статусу політичних партій. Інші галузі права закріплюють сукупність прав і обов'язків у певних сферах громадських відносин – майнових, фінансових, податкових та інших. Не всіма галузями права передбачені умови участі політичної партії в правовідносинах, що регулюються нормами цих галузей. Норми, що закріплюють основи правового статусу політичної партії, тісно пов'язані з нормами інших конституційно-правових інститутів, причому цей зв'язок є взаємним.

У будь-якій демократичній державі визнається, що політичні партії виражають інтереси основних соціальних груп населення. Саме тому важливе місце в системі конституційного права посідають норми, що закріплюють основи правового статусу політичних партій. Ці норми відображають найбільш суттєві, базові основи, що визначають становище політичних партій в суспільстві й державі, принципи їх взаємовідносин.

Існування норм, що регулюють діяльність політичних партій на конституційному рівні, створює додаткові гарантії діяльності партій і реалізації права громадян на об'єднання.

До того ж найбільшою, на наш погляд, конституційною гарантією створення та діяльності політичних партій є те, що в Конституції закріплено основні засади створення й діяльності політичних партій, а саме: «політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України» [2].

Як бачимо, важливою особливістю політичних партій є те, що вони є єдиним громадським об'єднанням, у якому прямо заборонено членство іноземних громадян та осіб без громадянства. Подібне положення є загальним для багатьох держав. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод визначає, що Високі Договірні Сторони мають право встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців [3]. Крім того, Конституція України передбачає положення, згідно з яким іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [2].

Подальше поглиблення й розвиток законодавство про політичні партії отримало в Законі України «Про політичні партії в Україні».

Законодавче регулювання правового статусу політичних партій, безумовно, є найпозитивнішим досягненням сучасного нормотворчого процесу. Упродовж усієї історії країни ще не існувало нормативно-правового документу, який так детально й конкретно регламентував би створення та діяльність політичних об'єднань. З усього викладеного вище можна зробити висновок про те, що до ухвалення спеціального закону про партії для регулювання відносин у сфері створення та діяльності політичних партій застосовувалося законодавство про об'єднання громадян.

Ухвалений Верховною Радою України Закон про партії містить в собі ряд позитивних моментів, які підняли правову регламентацію положення політичних партій на більш високий рівень.

Даний Закон, на відміну від попереднього законодавства про об'єднання громадян, виокремлює із широкого кола громадських відносин як предмет регулювання тільки ті громадські відносини, які виникають: у зв'язку з реалізацією громадянами України права на об'єднання в політичні партії та особливостями створення, реорганізації й ліквідації політичних партій в Україні.

Вказаний закон не лише підтверджує конституційне право громадян України на свободу об'єднання, але й дає його детальне роз'яснення: «Право громадян на свободу об'єднання у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів визначається і гарантується Конституцією України» [4].

У ньому міститься нове правове трактування поняття політичної партії. Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян, прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має на меті сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [4].

Третім важливим етапом став тривалий розгляд і ухвалення 22 березня 2012 року закону «Про громад-

ські об'єднання». Із введенням його в дію з 1 січня 2013 року втратив чинність закон «Про об'єднання громадян», яким до прийняття Конституції та спеціального закону про політичні партії, як і під час дії останніх, регулювались відносини, що виникали під час реалізації громадянами права на об'єднання в політичні партії.

Новий закон розділив громадські об'єднання на громадську організацію та громадську спілку. В той же час дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення політичних партій [5].

Втрата чинності закону про об'єднання громадян дещо звузила правовий статус політичних партій. Це, на думку автора, підтверджується наступним.

Законом 1992 року було закріплено принципи створення та діяльності об'єднань громадян, у тому числі політичних партій, до яких були віднесені добровільність, рівноправність їх членів (учасників), самоврядування, законність та гласність. У зв'язку з наявністю даної номи законодавець не вважав за потрібне дублювати її в законі про політичні партії, що на даний момент призвело до відсутності в чинному законодавстві принципів створення та діяльності політичних партій.

За тим самим принципом зникли норми, які регулювали поняття і статус засновників політичних партій, а також вимоги щодо того, що назва об'єднання громадян повинна складатися з двох частин – загальної та індивідуальної. Крім того, загальна назва (партія, рух, конгрес, союз, спілка, об'єднання, фонд, фундація, асоціація, товариство тощо) за попереднім законодавством могла бути однаковою у різних об'єднань громадян, тоді як індивідуальна назва об'єднання громадян мала бути обов'язковою й суттєво відмінною від індивідуальних назв зареєстрованих в установленому порядку об'єднань громадян з такою ж загальною назвою. Об'єднання громадян поряд з повною назвою могло також мати скорочену назву, зафіксовану в установчих та статутних документах об'єднання громадян (рішенні установчого органу, статуті, положенні).

У законі ж про політичні партії лише регулюється питання членства в політичній партії та зазначається, що назва політичної партії не повинна збігатися з назвою іншої (зареєстрованої) політичної партії.

На нашу думку, наведені положення необхідно перенести в чинний закон «Про політичні партії» для повнішого регулювання вказаних вище елементів правового статусу політичних партій.

Окрім того, на погляд автора, найбільш негативним наслідком втрати чинності Закону «Про об'єднання громадян» та виключення зі сфери дії Закону «Про громадські об'єднання» політичних партій є обмеження прав останніх. Адже, окрім прав, які були притаманні тільки політичним партіям згідно із законом про політичні партії та законом про об'єднання громадян 1992 року, останній також поширює на політичні партії й загальні права, притаманні всім об'єднанням громадян, а саме:

- виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права;

- представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах;

- брати участь у політичній діяльності, проводити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо);

- ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні;

- створювати установи та організації;

- одержувати від органів державної влади й управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань;

- вносити пропозиції до органів влади і управління;

- брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

- розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі;

- засновувати засоби масової інформації;

- брати участь у розробці проектів рішень з питань гендерної рівності, що приймаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

- делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що утворюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;

- проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [1].

На нашу думку, обмеження вказаних прав у новому законодавстві може призвести до значного звуження правосуб'єктності політичних партій.

Політичні партії, як і інші громадські об'єднання, є необхідним атрибутом суспільно-політичного життя будь-якої сучасної демократичної правової держави, найважливішим правовим і соціальним інститутом.

Попри наявність безумовно позитивних складових сучасного законодавства про політичні партії, Закон про партії все ж не є досконалим. Вважаємо, що юридичне усунення існуючих законодавчих колізій та прогалин, поза сумнівом, призведе до чіткішої регламентації правового статусу політичних партій і побудови в сучасній Україні повноцінного громадянського суспільства й по-справжньому демократичної держави.

Підводячи підсумок, можна виділити наступні норми, які, на наш погляд, мають знайти своє відображення в чинному законодавстві про політичні партії, а саме:

1. Закріплення принципів створення та діяльності політичних партій.

2. Доповнення до вимог щодо назви політичних партій.

3. Врегулювання поняття і статусу засновників політичних партій.

4. Розширення переліку прав політичних партій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про об'єднання громадян : Закон України від 16 червня 1992 року № 2460-XII // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 2006 року № 254 к/96-ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004.
4. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
5. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.